

डाप् ।) पार्श्वती । इति त्रिकाण्डशेषः ॥
 यथा, मार्कण्डेये । ६१ । ४७-४८ ।
 “यदास्वाचक्ष्णो लोके महावाधां करिष्यति ।
 तदाहं भामरं रूपं कृत्वा संख्येयवटपदम् ॥
 त्रैलोक्यस्य हितार्थाय वधिष्यामि महासुरम् ।
 भामरीति च मां लोकात्तदा स्तोष्यन्ति सर्वतः ॥”
 भाष, ऋ ड ण टु भासि । इति कविकल्पद्रुमः ॥
 भाष, य ड } (भा०-आत्म०-अक०-सेट् ।
 द्वितीयस्तु दिवा०-आत्म०-अक०-सेट् ।) य ड
 भाषते । ऋ अवभासत् । स्वमते अनयोर्भाषि
 ह्रस्वकल्पनेऽपि सप्तमस्वरानुबन्धोऽर्थवामनु-
 रोधात् । ण भेषे बभासे । टु भाषयुः । ड
 भाषते । भासि दीप्तौ । इति दुर्गादासः ॥
 भाषं, स्त्री, (भसृज + हृन् ।) आकाशम् ।
 अम्बरीषम् । इति संक्षिप्तसारोणादिवृत्तिः ॥
 भाषुः, पुं, (भृज्यते अत्रेति । भसृज + “भसृजि-
 गमिनमिहनिविश्यां वृद्धिश्च ।” उणा० । ४ ।
 १५६ । इति । हृन् ।) यत्र कलायचणकादिकं
 भृज्यते सः । भाजना खोला इति ख्यातः ।
 (यथा, नैषधचरिते । ३ । १२८ ।
 “रौद्रं चक्षुषि तन्वितस्तनुमनुभाटं च य-
 क्षिचिपे ॥”
 “अनुभाटं भर्त्सनायचसदृशेय ।” इति तट्टीका ।)
 तत्पर्यायः । अम्बरीषम् । इत्यमरः । २ । ६ । ३० ॥
 भाष, ऋ ड ण टु भासि । इति कविकल्पद्रुमः ॥
 भास, य ड } (भा०-आत्म०-अक०-सेट् ।
 द्वितीयस्तु दिवा०-आत्म०-अक०-सेट् ।) य ड
 भासते । ड भासते । ऋ अवभासत् । ण
 भेषे बभासे । टु भासयुः । इति दुर्गादासः ॥
 भुक्तुः, पुं, (भक्तुः सः । भुक्तुः सः । भुक्तुः सः ।
 इति रूपचतुष्टयम् । “पुरादौ षट्पुट्वादि-
 दृक्के कृषिर्भाषार्थः । यः स्त्रीविषं धारयित्वा
 भुवः कुंसयतीति । एरच् प्रत्ययः । ह्रस्वश्च
 वा । इति अमरटीकायां रघुवाच्यचक्रवर्ती ॥
 स्त्रीविशधारिनर्त्तकपुरुषः । इत्यमरः । १ । ७ । ११ ॥
 भुक्तुः, स्त्री, (भुक्त्वाः कृत् कौटिल्यमिति षष्ठी-
 समासः । अ-भुक्त्वादीनामिति वा- ह्रस्वः ।)
 क्रोधादिना भुवः कौटिल्यम् । इत्यमरः ।
 १ । ७ । ३७ ॥ (यथा, महाभारते । ७ । ७६२ ।
 बह्वा च भुक्तुः वक्त्रे क्रोधस्य परिलक्षणम् ॥”)
 भुक्त्वा, स्त्री, (भुक्त्वाः । कृदिकारादिति षष्ठी
 डीष् ।) क्रोधादिना भवः कौटिल्यम् । इत्य-
 मरः । १ । ७ । ३७ ॥ (यथा, माघे । १५ । ६ ।
 “भुक्त्वाकटोरितललाटमाननम् ॥”)
 भूः, स्त्री, (भान्वति नित्रोपरि इति । भम् +
 “भ्रमेश्च ड् ।” उणा० । २ । ६८ । इति डूः ।)
 इगुभ्यान्डर्भभागः । तत्पर्यायः । चिह्निका २
 नयनोर्भभागो मराली ३ । इति राजनिर्घण्टः ॥
 तल्लक्षणेन यथा, गारुडे ६६ अध्याये ।
 “विश्रालोन्नता सुखिनि दरिद्रा विषमभुवः ।
 धर्मो दीर्घा संवक्तभूर्वालिन्दतसभुवः ।
 आध्या विश्व खड्गभूर्मध्याश्च विनतभुवः ॥”

अत्र षट्चक्रान्तर्गतास्त्रयचक्रमस्ति । तत्तु
 ह्रस्ववर्णह्रस्वयुक्तद्विदशपञ्चाकारम् । तन्मध्ये मन-
 स्तिष्ठति । यथा,—
 “आज्ञानामासृजं तद्विमकरसदृशं ध्यान-
 धामप्रकाशं
 हस्ताभ्यां वै कलाभ्यां प्रविलसितवपुर्नैत्रपञ्चं
 सुशुभम् ।
 तन्मध्ये हाकिनी सा शशिसमधवला वक्रघटकं
 दधाना
 विद्यां मुद्रां कपालं डमरुजपवटीं विभ्रती
 शुद्धचित्ता ॥
 एतत्पञ्चान्तराधे निवसति च मनः स्रष्टारूपं
 प्रसिद्धम् ॥”
 इति श्रीतत्त्वचिन्तामणौ षट्प्रकाशः ॥
 (विषयोऽस्या यथा,—
 “भुवोर्वा यदि वा सृष्टिं सीमन्तावर्त्तकान् बहून् ।
 अपूर्वमानकान् यत्कान् दृष्ट्वा मरणमादिशेत् ॥
 चरहेते न जीवन्ति लक्ष्येनातुरा नराः ।
 अरोगाणां पुनस्त्वैतत् षड्भ्रजं परमुच्यते ॥”
 इति चरके इन्द्रियस्थाने अष्टमेऽध्याये ॥
 कर्णनेत्रनासाभ्रशृङ्गासगळकचक्षुस्तनूद्यपार्श्व-
 स्किगुजासुवाहूरुप्रभृतयो हे हे विंशतिरङ्ग-
 लयः । इति सुश्रुते शरीरस्थाने षष्ठमेऽध्याये ॥)
 भूकुंसः, पुं, (भू + कुंस + अच् । स्त्रीविशधारी
 नर्त्तकपुरुषः । इत्यमरः । १ । ७ । ११ ।
 भूकुटिः, स्त्री, (भुवः कुटिः कौटिल्यम् । क्रोधा-
 दिना भुवः कौटिल्यम् । इत्यमरः ॥
 भूण, क ड आशाविशङ्कयोः । इति कविकल्प-
 द्रुमः ॥ (चुरा०-आत्म०-अक०-सेट् ।) रेफ-
 युक्तषष्ठस्त्री । क ड भूणयते भद्रं लोकः ।
 आशाविषयं करोतीत्यर्थः । इति दुर्गादासः ॥
 भूणः, पुं, (भूणयते आशस्यते इति । भूण +
 घञ् ।) बालकः । स्त्रीगर्भः । इत्यमरः । २ । ६ । १६ ॥
 (कौवमपि । यथा, ऋग्वेदे । १० । १५५ । २ ।
 “चत्तो इतश्चत्तासुतः संज्ञाभूणात्वारुषी ॥”)
 अथ गर्भाधानदिनम् । रजोदर्शनावधिषोडश-
 दिनपर्यन्तं ऋतुकालः । तत्राद्यास्तसो निशाः
 परित्यज्य चतुर्दशदमी अमावास्या पूर्वमा
 सूर्यसंक्रान्तिः पूर्वार्थेतिानि परित्यज्य च
 आन्यासु रात्रिषु चन्द्रादिशोभने काले भार्यासुप-
 गच्छेत् । युग्मरात्रिषु गमने पुत्रो भवेत् । अयुग्म-
 रात्रिषु गमने कन्या भवेत् । तत्र प्रशस्तान्चत्राणि
 पुष्यः हस्ता नृगशिरा आर्द्रा पुनर्वसुः पूर्वार्-
 वाप्रा उत्तरावाप्रा अवघ्ना पूर्वभाद्रपदुत्तर-
 भाद्रपत् । तत्र निषिद्धान्चत्राणि । व्युष्टास्त्रेया
 मघा मृगाला रेवती कृत्तिकाश्विनी उत्तरफल्-
 गुनी । तत्र तिथयः नन्दा भद्राः प्रशस्ताः ।
 रिक्ता निषिद्धाः । तत्र रविमङ्गलदृष्ट्यातिवाराः
 प्रशस्ताः । इति समयप्रदीपः ॥
 भूणहत्या, स्त्री, (हृणन् हत्या । हृन् + भावे
 षष् । भूणस्य हत्या इति षष्ठीसमासः ।)
 गर्भंशवालकहृणनम् । यथा,—

“त्रिविवाहं कृतं येन न करोति चतुर्थकम् ।
 कुलानि पातयेत् सप्त भूणहत्यात्तत्परम् ॥”
 इत्युद्वाहृतत्तम् ॥
 भूणहा, [नृ] चि, (भूणं हन्तीति । भूण + हृन् +
 “नृञ्भूण्यङ्गुत्तु ।” ३ । २ । ८७ । इति क्विप् ।)
 गर्भंशवालकहृन्ता । भूणं हन्ति इति भूण-
 शब्दोपपदहनधातोश्चप्रत्ययेन निष्पन्नः । इति
 संक्षिप्तसारोणादिकरणम् ॥ (यथा, महाभारते ।
 १ । ८३ । ३४ ।
 “ऋतुं वै वाचमागाया न ददाति युमावृतम् ।
 भूणहृत्युच्यते ब्रह्मन् । स इह ब्रह्मवादिभिः ॥”)
 तस्य प्रायश्चित्तम् । तत्र पुंस्त्वेन ज्ञाते पुंत्व-
 प्रायश्चित्तम् । स्त्रीत्वेन ज्ञाते स्त्रीत्वप्रायश्चि-
 त्तम् । अविज्ञाते तु पुंत्वप्रायश्चित्तमाह मनुः ।
 “हत्या गर्भमविज्ञातमेतदेव व्रतश्चरेत् ।
 गर्भहा च यथावर्षं तथाचेथोनिवृद्धनः ॥”
 इति प्रायश्चित्तविवेकः ॥
 (ब्रह्महन्ता । यथा, मनुः । ८ । ३२७ ।
 “अन्नादेर्भूणहा माष्टिं पत्न्यौ भार्यापचारिणी ॥”
 “भूणहा ब्रह्महा ॥” इति तन्नाथ्ये मेधातिथिः ॥)
 भूमङ्गः, पुं, (भुवो भङ्गः ।) भुवः कौटिल्यम् । यथा,
 “सुत्राः सन्नासमेति विजहत् हरयो भिन्नशक्रेभ-
 कुम्भा
 युष्मद्देवेषु लब्धां दधति परममी प्रायका
 निव्यतन्तः ।
 सौमित्रे तिष्ठ पात्रं त्वमपि नहि रथां नन्वहं
 मेघनादः
 किञ्चिद्भूभङ्गलीलानियमितजलधिं राममन्वे-
 ययामि ॥”
 इति काव्यप्रकाशः ॥
 भूञ्, ऋ ड भासि । इति कविकल्पद्रुमः ॥ (भा०-
 आत्म०-अक०-सेट् ।) रेफयुक्तः । ऋ अवि-
 भेजत् । ड विभेजे । इति दुर्गादासः ॥
 भेष, ऋ ण चले । भये । इति कविकल्पद्रुमः ॥
 (भा०-उभ०-अक०-सेट् ।) रेफयुक्तः । ऋ
 अविभेजत् । ण भेषति भेषते चर्मात् खलः ।
 विभेजे । इति दुर्गादासः ॥
 भेषः, पुं, (भेष् चलने + भावे घञ् ।) तथाच
 यथोचितादुर्भ्रंशः । इत्यमरः ॥ (यथा, पातञ्जल-
 भाष्ये । ३ । १२ । “आसमात्रिभेषात् ॥” इति ।)
 चलनम् । इति भेषधाल्यर्थदर्शनात् ॥
 भेषणं, स्त्री, (भेष + भावे ल्युट् ।) चलनम्
 इति भेषधातोर्भावेऽनन्तप्रत्ययेन निष्पन्नम् ॥
 भूच, अ भूचणे । इति कविकल्पद्रुमः ॥ (भा०-
 उभ०-अक०-सेट् ।) अन्तःस्थद्वितीयोपधः । ण
 भूचति भूचते । लक्ष्मणे सप्तमस्वर इति दुर्ग-
 सिंहः । इति दुर्गादासः ॥